

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ВІКТИМНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Аналізується поняття віктимності як автодеструктивної форми поведінки, що полягає у підвищеній готовності особистості опинитись у ситуації жертви, зумовленої як реальними життєвими обставинами, так і суто психологічними чинниками, зокрема, рівнем емоційного інтелекту особистості. Висвітлюється теоретичні аспекти зв'язку рівня емоційного інтелекту з проявами віктимної поведінки та результати емпіричної перевірки даної гіпотези.

Ключові слова: віктимність, емоційний інтелект, психологічна безпека.

Yu. Medynska

RESEARCH ON VICTIMHOOD LEVEL AMONG STUDENTS

Victimhood as a self-destructive form of behaviour is defined as one's heightened readiness to assume the role of a victim, prompted by both realistic life situations as well as by basic psychological factors, specifically the person's emotional intellect. The latter is the person's ability to understand one's own as well as other's emotions. Dealing with these is a prerequisite of a harmonious and safe interaction of the individual with the environment. Article examines theoretical aspects of the relation between emotional intellect and expressions of victim behaviour and provides results of an empirical evaluation of the given hypothesis.

Keywords: victimhood, emotional intellect, psychological safety.

Постановка наукової проблеми. Фізична та психологічна безпека особистості є актуальною проблемою сучасного суспільства. Дослідження емоційно-мотиваційних факторів, що детермінують здатність особистості до

збереження психологічної рівноваги, адекватної оцінки рівня загрози, конструктивної поведінки в умовах загрозованих ситуацій – важливе та недостатньо досліджене питання сучасної психології.

Безпека – це одна із базових людських потреб, задоволення якої стає передумовою реалізації наступних рівнів мотивації: потреби у приналежності, визнанні та самоактуалізації, за А. Маслоу¹. Безпека є відчуттям, яке залежить не стільки від урахування всіх можливих ризиків, потенційно притаманних тій чи іншій ситуації, а від емоційно-оціночного, почасти інтуїтивного ставлення до загрози. На даний час проведено численні дослідження психології безпеки та ризику, в контексті яких дано оцінку складових особистісної безпеки.² Зокрема, встановлено, що в осіб з різними психологічними проблемами оцінка рівня небезпеки життєвих ситуацій часто неадекватна: або гіпертрофована, безпідставно перебільшена, або ж, навпаки, недостатньо чітка, без урахування всіх можливих ризиків. З іншого боку, психологічне здоров'я тісно пов'язане з емоційною компетентністю / емоційним інтелектом особистості – її здатністю розпізнавати власні та чужі емоції, керувати ними, конструктивно використовувати для прийняття життєвих рішень та їх втілення. Відтак, предметом нашого дослідження стане зв'язок між рівнем емоційного інтелекту особистості та її схильністю до різних форм віктимної поведінки. На нашу думку, недостатність емоційного інтелекту корелює з неадекватністю оцінки рівня ризиків життєвих ситуацій та невмінням конструктивно виходити із загрозованих ситуацій, що склались, тобто, зі схильністю особистості до віктимної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття соціального та емоційного інтелекту є порівняно новими у психології, його розробляли та вивчали Г. Олпорт, Г. Айзенк, Р. Селман, Д. Кітінг, Н. Кентор, В. Штерн, М. Форд, М. Тісак та інші³. В 1975 р. Дж. Гілфордом та М. О'Саллівеном було розроблено тест на вимірювання соціального інтелекту.⁴ Але статистична валідизація тесту показала, що операціоналізувати дане поняття доволі складно, оскільки виникають непередбачувані кореляції та перекривання з тестовими шкалами уже існуючих особистісних опитувальників,

¹ Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – С. 77.

² Белоусова З. И. Проблемы виктимного поведения личности / З. И. Белоусова, С. П. Гиренко. – Запорожье : Изд-во ЗГУ, 1996. – 64 с.

³ Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц ; [пер. с англ. А. В. Говорунов, В. И. Кузин, Л. Л. Царук ; под ред. А. Д. Наследова]. – СПб. : Евразия, 2002. – 532 с.

⁴ Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям / [под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова]. – М. : Ин-т психологии РАН, 2009. – 351 с.

що мовою статистики свідчило про наступне: діагностована сукупність ознак відповідає вже існуючим психологічним концептам. Усі кроки на шляху вивчення соціального інтелекту могли бути визнані недоречними, якби для науковців та практиків не залишалось очевидним, що успішність людини, якість її життя, рівень задоволення своїми досягненнями залежать від певних властивостей емоційної сфери та соціальних комунікацій, а не лише від сукупності професійних умінь, знань, рівня загального інтелекту тощо. У 90-ті роки ХХ ст. поняття соціального інтелекту стало привертати значно менше уваги науковців, натомість на перший план вийшли дослідження емоційного інтелекту, які залишаються актуальними впродовж останніх 30 років.

Д. Гоулмен розглядає емоційний інтелект як здатність особистості до самомотивації, стійкість до розчарувань, контроль над емоційними спалахами, вміння відмовлятися від задоволень, регулювання настрою і вміння не давати переживанням заглушувати здатність думати, співпереживати і надіятися.⁵ Р. Бар-Он виділяє 5 сфер емоційного інтелекту: пізнання власної особи (емоції, впевненість у собі, самоповага, самореалізація, незалежність); навички спілкування (міжособистісні взаємини, соціальна відповідальність, співпереживання); здатність до адаптації (вирішення проблем, оцінка реальності, пристосовність); управління стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, імпульсивність, контроль); переважаючий настрій.⁶ Дж. Мейер, М. Селовей включають у сферу емоційного інтелекту точність вираження емоцій; розуміння емоцій; здатність до використання емоцій у діяльності; управління емоціями.⁷ С. Люсін виділяє дві сфери емоційного інтелекту: внутрішньоособистісну та міжособистісну.⁸ Названі автори пропонують власні методики діагностики емоційного інтелекту, до яких на даний час ще є певні застереження щодо валідності. У даному дослідженні нами використано методику діагностики емоційного інтелекту С. Люсіна з певними модифікаціями інтерпретативної частини тесту.

Визначення невіршених раніше частин загальної проблеми. З позицій кожної із вищезгаданих моделей емоційного інтелекту можна стверджувати: здатність розпізнавати власні емоції, керувати ними, вміння правильно

⁵ Goleman N. Emotional intelligence / N. Goleman. – New York : Batnam books, 1995. – 120 p.

⁶ Bar-On R. Emotional intelligence Inventory (EQ-i) / R. Bar-On. – Toronto, Canada : Multy-Health System, 1997. – 30 p.

⁷ Сергиенко Е. А. Тест Дж. Мэера, П. Сэловея, Д. Карузо «Эмоциональный интеллект» (MSCEIT v. 2.0) : руководство / Е. А. Сергиенко, И. И. Ветрова. – М. : Ин-т психологии РАН, 2010. – 176 с.

⁸ Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям / [под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова]. – М. : Ин-т психологии РАН, 2009. – 351 с.

ідентифікувати емоційний стан, мотивацію та наміри оточуючих, стійка самооцінка, що базується на самопізнанні та самоприйнятті, є передумовою мінімізації позасвідомо мотивованої віктимної чи антисоціальної поведінки. Компетентність у сфері емоцій та мотивації також є серйозною перешкодою на шляху негативних впливів на особистість. Актуальним невирішеним завданням є емпірична перевірка даної гіпотези.

Мета дослідження. Аналіз співвідношення між рівнем емоційного інтелекту та схильністю особистості до віктимної поведінки.

Завдання дослідження.

1. Зробити огляд теоретичних підходів до визначення феномену віктимності.

2. Теоретично обґрунтувати взаємозв'язок між віктимними моделями поведінки особистості та рівнем її емоційного інтелекту.

3. Емпіричним шляхом перевірити статистично значимі кореляційні зв'язки між рівнем емоційного інтелекту та віктимної поведінки особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Віктимологія як наука про жертв злочинів має широкі напрацювання у вивченні психології жертви та злочинця. У фаховій літературі можна знайти цілий ряд визначень віктимності і як соціально-культурного феномену, і як індивідуальної риси особистості. Зокрема, М. Кондратьєв, В. Ільїн визначають віктимність як особливість, що характеризує властивість індивіда ставати жертвою зовнішніх обставин і активності соціального оточення, свого роду особистісну готовність ставати жертвою в тих умовах взаємодії з іншими і впливу інших, які у цьому плані виявляються нейтральними, «не небезпечними» для інших особистостей. На думку названих авторів, віктимність достатньо жорстко корелює з неадекватно заниженою самооцінкою, нездатністю або небажанням відстоювати власну позицію і брати на себе відповідальність за прийняття рішення в проблемних ситуаціях, з надмірною готовністю приймати позицію іншого як безсумнівно правильну, а інколи з патологічним прагненням до підпорядкування, з безпідставним почуттям провини.⁹

В. Туляков розглядає віктимність як відхилення від норм безпечної поведінки, що реалізується через сукупність соціальних, психічних і моральних проявів. За його поділом до першої групи проявів належать статусні характеристики жертви і поведінкові відхилення від норм індивідуальної та соціальної безпеки, до другої – власне патологічна віктимність, страх злочинності та інших аномалій, до третьої – інтеріоризація віктимогенних норм, правил поведінки віктимної та злочинної субкультури,

⁹ Кондратьєв М. Ю. Азбука социального психолога-практика / М. Ю. Кондратьєв, В. А. Ильин. – М. : ПЕРСЭ, 2007. – 464 с.

віктимні внутрішньо-особистісні конфлікти. Таким чином, автор вводить цілий ряд соціально-психологічних термінів, які описують феноменологію віктимності – «патологічна віктимність», «віктимогенні норми», «віктимогенна субкультура» тощо.¹⁰

К. Вишневецький виділяє два рівні потенційної віктимності особистості: первинна, яка впливає з самого соціального статусу людини, детермінована її приналежністю до певної соціальної страти, яка має ті чи інші статусні характеристики на рівні соціуму, та вторинна, зумовлена індивідуальними рисами особистості. Перший рівень стає контекстом для конкретного втілення другого, обидва рівні чинять взаємний вплив та потенціюють один одного. Автор підкреслює, що «соціальні фактори, соціальний статус особистості, її стратова приналежність визначають комплекс основних потенцій віктимності, а особистісні якості через моделі способу життя і механізми поведінки... є реалізаторами цих потенцій... Соціальна віктимність індивідуалізується і реалізується під впливом особистісного та ситуативного факторів». Серед чинників, які визначають криміногенну віктимізацію соціальних груп та окремих індивідів у сучасному суспільстві, автор називає, зокрема, соціальну дезінтеграцію, зниження ефективності морально-правових регуляторів поведінки особистості, соціальну ізоляцію особистості, що призводить до недостатньої соціальної підтримки, дефектів морально-правової соціалізації особистості.¹¹

Важливо також підкреслити, що окрім соціальних та особистісних, існують певні вікові фактори ризику віктимізації особистості. Ряд авторів перелічують серед таких факторів специфічні анатоμο-фізіологічні, гормональні, емоційно-особистісні та психосексуальні зміни дитячого та підліткового віку, які роблять потенційну жертву більш вразливою. У цьому віці зростає загроза сексуального насилля, жорстокого поводження, тілесних покарань та психологічного тиску не лише від сторонніх осіб, а навіть і в сім'ї. Чи не найбільшу шкоду можуть заподіяти такі спотворені типи батьківського ставлення, як депривація або симбіоз, що закладають основи віктимної організації особистості – занижену самооцінку, почуття провини, безпорадності, меншовартості, підвищену тривожність, невпевненість у собі та пасивність особистості.¹²

¹⁰ Туляков В. А. Виктимология : социальные и криминологические проблемы / В. А. Туляков. – Одесса : Юридична література, 2000. – 336 с.

¹¹ Вишневецький К. В. Криміногенная виктимизация социальных групп в современном обществе : дис. ... доктора юридических наук : 12.00.08 / В. К. Вишневецкий ; [Московский университет МВД РФ]. – Москва, 2008. – 398 с.

¹² Ильина С. В. Влияние пережитого в детстве насилия на возникновение личностных расстройств [Электронный ресурс] / С. В. Ильина // Вопросы психологии. – 2009. – № 6. –

Коротко підсумуємо: серед психологічних предикторів віктимності різні автори виділяють неадекватно занижену самооцінку, нездатність / небажання відстоювати власну позицію і брати на себе відповідальність, надмірну готовність приймати позицію іншого як безсумнівно правильну, патологічне прагнення до підпорядкування, позасвідомо мотивоване, але об'єктивно безпідставне почуття провини, віктимні внутрішньо-особистісні конфлікти, почуття беспорядності, меншовартості, підвищену тривожність, невпевненість у собі та пасивність особистості. Всі ці особливості тісно пов'язані з емоційною та мотиваційно-вольовою сферами особистості, зокрема, з її компетентністю щодо розпізнавання емоцій, управління ними, власною поведінкою, настроєм та самооцінкою, відтак – з емоційним інтелектом. Отже, достатньо високий рівень емоційного інтелекту особистості детермінує її здатність об'єктивно розпізнавати загрозу в різних ситуаціях та збільшує потенціал протистояння всіляким небезпекам, іншими словами – високий рівень емоційного інтелекту знижує рівень віктимності.

З метою перевірки даної гіпотези було проведене психологічне дослідження, для вивчення рівня емоційного інтелекту респондентів та вираженості в них різних форм віктимної поведінки. У ході дослідження було використано методику «Опитувальник емоційного інтелекту ЕмІн» Д. Люсіна¹³ та тест на визначення схильності до віктимної поведінки О. Андроннікової¹⁴. Опитувальник Д. Люсіна ЕмІн дозволяє діагностувати різні аспекти емоційного інтелекту, зокрема, міжособистісний, внутрішньо-особистісний емоційний інтелект, у тому числі здатність до розуміння власних та чужих емоцій, а також управління ними. Тест має п'ять підшкал (розуміння емоцій оточуючих, управління емоціями оточуючих, розуміння власних емоцій, управління власними емоціями, контроль експресії) та дозволяє обчислити три інтегральні показники емоційного інтелекту (загальний показник емоційного інтелекту, загальний показник розуміння

Режим доступу : [http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1998/986/986065.htm]. – Назва з екрану.

Миллер А. Вначале было воспитание / А. Миллер ; [пер. с англ.]. – М. : Академический проект, 2003. – 464 с.

Зиновьева Н. О. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации / Н. О. Зиновьева, Н. Ф. Михайлова. – СПб. : Речь, 2003. – 248 с.

Мэш Э. Детская патопсихология. Нарушения психики ребенка / Э. Мэш, Д. Вольф. – СПб. : Прайм Еврознак, 2003. – 384 с.

¹³ Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭмІн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006. – № 4. – С. 3-22.

¹⁴ Андронникова О. О. Методика исследования склонности к виктимному поведению [Електронний ресурс] / О. О. Андронникова. – Режим доступу : [<http://spsi.narod.ru/5.htm>]. – Назва з екрану.

емоцій, загальний показник управління емоціями). Тест на визначення схильності до віктимної поведінки О. Андроннікової спрямований на вимірювання готовності респондентів до реалізації окремих форм віктимної поведінки, таких як агресивна, самопошкоджувальна та саморуйнівна, гіперсоціальна, залежна та безпорадна, некритична форми поведінки. Крім того, тест містить шкали соціальної бажаності відповідей та реалізованої віктимності.

Зауважимо, що у даному дослідженні ми використали модифікований варіант інтерпретації показників емоційного інтелекту за опитувальником Д. Люсіна ЕмІн. Зокрема, опитувальник передбачає виділення п'яти рівнів емоційного інтелекту: дуже низький, низький, середній, високий та дуже високий, залежно від набраних респондентом балів. На нашу думку, показники, які згідно даного опитувальника розцінюються як дуже високі, насправді не можуть свідчити про дуже високий емоційний інтелект. Такі показники означають, що респондент на більшість запитань відповів категорично ствердно або категорично заперечно. На нашу думку, це суперечить здатності особистості адекватно оцінювати свої навички у сфері емоційного інтелекту. Високий рівень емоційного інтелекту передбачає здатність особистості сумніватись у власних навичках щодо розуміння чи управління емоціями та їх експресією, а конкретніше – здатність об'єктивно оцінювати власні обмеження у сфері емоційної компетентності. Адже навіть особам з гіпотетично високим рівнем емоційного інтелекту не завжди вдається повністю розуміти власні та чужі почуття, легко знаходити підхід до оточуючих в різному емоційному стані, повністю контролювати власні емоції. Розуміння того, що інколи люди потрапляють у дуже складні для осмислення та розрядки емоційні стани, ми вважаємо ознакою високого емоційного інтелекту. Натомість переконаність респондента у тому, що він завжди може розуміти та справитись зі своїми та чужими емоціями, не свідчить на користь високого емоційного інтелекту.

Відтак, показники, які за шкалою Д. Люсіна відповідають дуже високому рівню емоційного інтелекту, ми розглядали як ознаку категоричності у відповідях, що відповідає переоцінці власних можливостей у сфері емоційної компетентності та дуже низькому рівню емоційного інтелекту. Таким чином, низький рівень емоційного інтелекту згідно з модифікованим варіантом інтерпретації відповідає «дуже низькому» та «дуже високому» за опитувальником Д. Люсіна. Проміжні шкали Д. Люсіна – «низький», «середній» та «високий» – ми укрупнили та поділили на два рівні проміжки: «середній» та «високий».

У дослідженні взяли участь 35 дівчат віком 17-21 року, котрі здобувають педагогічну освіту в одному із вузів м. Львова. Враховуючи вище-

зазначені особливості інтерпретації тесту Д. Люсіна, загальні результати опитування такі:

Таблиця 1. Розподіл респондентів за рівнем емоційного інтелекту згідно з модифікованими шкалами інтерпретації опитувальника Д. Люсіна ЕмІн

Шкала емоційного інтелекту	Респонденти з низьким рівнем EI, %	Респонденти з середнім рівнем EI, %	Респонденти з високим рівнем EI, %
Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ)	31,6	31,6	36,8
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект (ВЕІ)	31,6	42,1	26,3
Коефіцієнт розуміння емоцій (РЕ)	42,1	36,8	21,1
Коефіцієнт управління емоціями (УЕ)	15,8	63,2	21,1
Загальний рівень емоційного інтелекту (ЗЕІ)	36,8	47,4	15,8

Більшість респондентів мають середній рівень загального емоційного інтелекту – 47,4%, чого, зрештою, можна очікувати серед респондентів, що здобувають специфічну освіту для подальшої роботи у сфері «людина-людина». Разом з тим, порівняно небагато респондентів можна вважати особами з високим рівнем емоційного інтелекту – лише 15,8% від усіх опитаних. Аналіз за окремими шкалами свідчить, що найбільш проблемною є здатність до розуміння власних та чужих емоцій (42,1% учасників мають коефіцієнт розуміння низького рівня), при цьому показник за шкалою управління емоціями, що включає підшкалу контролю експресії емоцій, має більшу підгрупу опитуваних з середнім рівнем балів (63,2%). Таким чином, можемо відмітити тенденцію до переважання контролю емоцій над навиками розуміння, осмислення, «проживання» власних емоцій.

У табл. 2 подані результати методики визначення схильності до віктимної поведінки О. Андроннікової. Анкети з перевищенням показників за шкалою соціальної бажаності відповідей до дослідження не включались. Відтак, розмір вибірки, результати опитування якої використовувались у подальших обчисленнях, скоротився до 30 осіб.

Таблиця 2. Розподіл респондентів за рівнем схильності до віктимної поведінки за результатами тесту О. Андроннікової

Шкала емоційного інтелекту	Респонденти з низьким рівнем схильності до віктимної поведінки (нижче за норму), %	Респонденти з середнім рівнем схильності до віктимної поведінки (норма), %	Респонденти з високим рівнем схильності до віктимної поведінки (вище за норму), %
Показник віктимної агресії	68,4	31,6	0,0
Самодеструктивна поведінка	47,4	36,8	15,8
Гіперсоціальна поведінка	5,3	68,4	26,3
Залежна та безпорадна поведінка	26,3	63,2	10,5
Некритична форма поведінки	31,6	68,4	0,0
Показник реалізованої віктимності	47,4	52,6	0,0

Більшість респондентів мають низький або середній рівень схильності до різних типів віктимної поведінки. Зокрема, максимальна кількість опитаних дівчат (більше 60%) мають дуже низький показник схильності до віктимної агресії та середній рівень схильності до некритичної, гіперсоціальної та залежної поведінки. Згідно з ключем до опитувальника О. Андроннікової, якщо показник схильності до віктимної агресії є низьким (нижчим за норму), то це також становить потенційну загрозу для безпеки особистості, оскільки свідчить про недостатню здатність респондентів постояти за себе, виявити при необхідності активні форми захисної поведінки.

На третьому етапі дослідження ми обчислили коефіцієнт Пірсона r , який характеризує кореляційні зв'язки між рівнем різних видів емоційного інтелекту та різних видів віктимної поведінки. Результати розрахунків з ймовірністю похибки $p \leq 0,05$ представлені у табл. 3.

Таблиця 3. Коефіцієнт кореляції Пірсона між рівнем емоційного інтелекту та схильністю до віктимної поведінки

Коефіцієнт кореляції Пірсона для вибірки 30 осіб, $p \leq 0,05$	Міжособистісний EI	Внутрішньо-особистісний EI	Розуміння емоцій	Управління емоціями	Загальний EI
Показник віктимної агресії	0,142	-0,480	-0,197	-0,407	-0,166
Самодеструктивна поведінка	0,194	-0,007	0,096	0,112	0,196
Гіперсоціальна поведінка	-0,030	0,033	-0,042	0,170	-0,123
Залежна та безпорадна поведінка	-0,392	-0,458	-0,413	-0,340	-0,456
Некритична форма поведінки	0,049	-0,467	-0,361	-0,007	-0,028
Показник реалізованої віктимності	-0,178	-0,419	-0,346	-0,337	-0,326

При ймовірності $p \leq 0,05$ статистично значимими вважаються показники, абсолютне значення яких перевищує 0,296. Статистично значима обернена кореляція існує між рівнем міжособистісного емоційного інтелекту і схильністю до залежної та безпорадної поведінки; між рівнем внутрішньоособистісного емоційного інтелекту і схильністю до віктимної агресії, залежної та безпорадної поведінки, некритичної поведінки і рівнем реалізованої віктимності; між показником розуміння емоцій і схильністю до залежної та безпорадної поведінки, некритичної поведінки та рівнем реалізованої віктимності; між здатністю до управління емоціями і рівнем віктимної агресії та схильністю до залежної і некритичної поведінки; а також між рівнем загального емоційного інтелекту та схильністю до залежної і безпорадної поведінки. Вищезазначені особливості можемо коротко узагальнити: чим вищими є показники різних підшкал емоційного інтелекту, тим менш вираженою є тенденція до віктимної поведінки, що є загрозою для особистості.

Особливу увагу необхідно звернути на обернений кореляційний зв'язок між рівнем емоційного інтелекту та схильністю до віктимної агресивної

поведінки. Як ми зазначали вище, недостатній рівень агресивної поведінки (нижчий за норму, на рівні 1-3 стенів) також є загрозою для безпеки особистості. Таким чином, чим вищим є рівень емпатії, спрямованість на взаєморозуміння та підтримку оточуючих, тим більша загроза для безпеки особистості. Ці результати повністю відповідають результатам досліджень емоційного інтелекту у сфері бізнесу та управління. В результаті численних досліджень доведено, що високий рівень емоційного інтелекту не сприяє реалізації обов'язків керівника: особи з високим рівнем емпатії не схильні приймати «непопулярні» рішення, при потребі більш жорстко структурувати поведінку працівників через систему покарань та винагород. Їхній занадто гуманістичний підхід до підлеглих не сприяє ефективній роботі колективу, спрямованій на результат.¹⁵ Відтак, значення емоційного інтелекту у сфері безпеки та віктимності особистості має двояке значення: з одного боку, добре розуміння і прийняття власних почуттів та почуттів оточуючих покращує загальну орієнтацію в ситуації, сприяє пошуку компромісних рішень, з іншого боку, може стати перешкодою для об'єктивно необхідних вчинків, спрямованих на самозахист.

Висновки дослідження.

1. Віктимність як готовність особистості потрапляти у позицію жертви має ряд психологічних детермінант. Зокрема, віктимність може бути зумовлена неадекватно заниженою самооцінкою, підвищеною тривожністю, нездатністю відстоювати власну позицію і брати на себе відповідальність, готовністю приймати позицію іншого як безсумнівно правильну, патологічним прагненням до підпорядкування, позасвідомо мотивованими почуттями провини, безпорадності, меншовартості та невпевненості у собі.

2. Вищезгадані психологічні детермінанти віктимності тісно пов'язані з емоційною та мотиваційно-вольовою сферами особистості, зокрема, з її компетентністю щодо розпізнавання емоцій (власних та чужих), навиками управління емоціями (настроєм) та їх експресією, власною поведінкою в стресових ситуаціях, а також управління настроєм та самооцінкою, відтак – з емоційним інтелектом. Отже, достатньо високий рівень емоційного інтелекту особистості детермінує її здатність об'єктивно розпізнавати загрозу в різних ситуаціях та збільшує потенціал протистояння різного роду небезпекам, іншими словами високий рівень емоційного інтелекту знижує рівень віктимності.

¹⁵ Обзор седьмой Международной Конференции по Эмоциональному Интеллекту (Лондон, 2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.eqspb.ru/eq/obzorsedmoi-mezhdunarodnoi-konferencii-po-ehmocionalnomu-intellektu-london-2007.htm]. – Назва з екрану.

3. Статистична перевірка емпіричних даних, отриманих в результаті опитування вибірки з 30-ти осіб, виявила статистично достовірну обернену кореляцію між рівнем емоційного інтелекту та різними формами віктимної поведінки.

Перспективи подальших розвідок.

Дослідження віктимності крізь призму концепції емоційного інтелекту дозволяє застосувати новий методологічний інструментарій для теоретичних та емпіричних досліджень, осмислення стратегій психологічної допомоги особам з підвищеним рівнем віктимності шляхом психологічної корекції ментальних складових емоційного інтелекту. Наступним кроком дослідження може стати розробка психокорекційно-тренінгової програми, спрямованої на вдосконалення ментальних навиків емоційного інтелекту та апробація даної програми шляхом проведення формуючого експерименту.

Література

1. Андронникова О. О. Методика исследования склонности к виктимному поведению [Електронний ресурс] / О. О. Андронникова. – Режим доступу : [<http://spsi.narod.ru/5.htm>]. – Назва з екрану.
2. Белоусова З. И. Проблемы виктимного поведения личности / З. И. Белоусова, С. П. Гиренко. – Запорожье : Изд-во ЗГУ, 1996. – 64 с.
3. Вишневецкий К. В. Криминогенная виктимизация социальных групп в современном обществе : дис. ... доктора юридических наук : 12.00.08 / В. К. Вишневецкий ; [Московский университет МВД РФ]. – Москва, 2008. – 398 с.
4. Зиновьева Н. О. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации / Н. О. Зиновьева, Н. Ф. Михайлова. – СПб. : Речь, 2003. – 248 с.
5. Ильина С. В. Влияние пережитого в детстве насилия на возникновение личностных расстройств [Електронний ресурс] / С. В. Ильина // Вопросы психологии. – 2009. – № 6. – Режим доступу : [http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1998/986/986065.htm]. – Назва з екрану.
6. Кондратьев М. Ю. Азбука социального психолога-практика / М. Ю. Кондратьев, В. А. Ильин. – М. : ПЕРСЭ, 2007. – 464 с.
7. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта : опросник ЭмИн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006. – № 4. – С. 3-22.
8. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 105 с.
9. Мэш Э. Детская патопсихология. Нарушения психики ребенка / Э. Мэш, Д. Вольф. – СПб. : Прайм Еврознак, 2003. – 384 с.
10. Миллер А. Вначале было воспитание / А. Миллер ; [пер. с англ.]. – М. : Академический проект, 2003. – 464 с.

11. Обзор седьмой Международной Конференции по Эмоциональному Интеллекту (Лондон, 2007) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [<http://www.eqspb.ru/eq/obzor-sedmoi-mezhdunarodnoi-konferencii-po-ehmocialnomu-intellektu-london-2007.htm>]. – Назва з екрану.
12. Сергиенко Е. А. Тест Дж. Мэера, П. Сэловея, Д. Карузо «Эмоциональный интеллект» (MSCEIT v. 2.0) : руководство / Е. А. Сергиенко, И. И. Ветрова. – М. : Ин-т психологии РАН, 2010. – 176 с.
13. Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям / [под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова]. – М. : Ин-т психологии РАН, 2009. – 351 с.
14. Туляков В. А. Виктимология : социальные и криминологические проблемы / В. А. Туляков. – Одесса : Юридична література, 2000. – 336 с.
15. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц ; [пер. с англ. А. В. Говорунов, В. И. Кузин, Л. Л. Царук ; под ред. А. Д. Наследова]. – СПб. : Евразия, 2002. – 532 с.
16. Bar-On R. Emotional intelligence Inventory (EQ-i) / R. Bar-On. – Toronto, Canada : Multy-Health System, 1997. – 30 p.
17. Goleman N. Emotional intelligence / N. Goleman. – New York : Batnam books, 1995. – 120 p.